

CARTÎLE SATEANULUI ROMANU.

SCRIERE PERIODICA

pentru trebuintiele poporului romanu.

Descépta-te Romane!



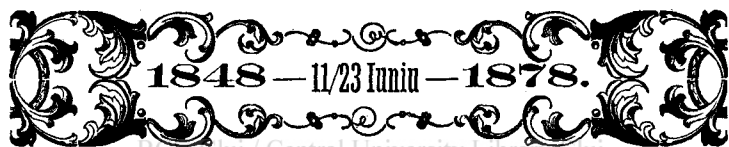
Latin'a ginta e Regina
Intre-ale lunei ginte mari;
Ea pórtá 'n frunte-o stea divina,
Lucíndu prin timpii seculari.
Menirea ei totu ináinte
Maretíu indrépta pasii sei;
Ea merge 'n capulu altoru ginte,
Versándu lumina 'n urm'a ei.

Latin'a ginta-i o vergina
Cu farmecu dulce rapitoru;
Strainu-n cale-i se inclina
Si pe genunchi cade cu doru.
Frumósa, vía, zimbítóre,
Sub ceru seninu, in aeru caldu
Ea se oglinda 'n spléndidu sóre,
Se scalda 'n mare de smaraldu.

Latina ginta are parte
De-ale pamentului comori,
Si multu voiosu ea le imparte
Cu cele-lalte-a ei surori.

Dar' e teribila 'n mânia,
Candu braçiulu ei liberatoru
Lovesce 'n crud'a tirania
Si lupta pentru-alu ei onoru.

In diu'a cea de judecata,
Candu fația 'n ceru cu Domnulu sfântu,
Latin'a ginta-a fi 'ntrebata:
„Ce ai facutu p'acestu pamentu?“
Ea va respunde susu si tare:
„O! Dómne, 'n lume câtu am statu,
In ochii sei plini de-admirare
Pe tine te-am reprezentatu!“



Astadi se implinescu 30 de ani de candu *Natiunea Romana* — din Romani'a — s'a desvalitu lumei si ei ins'a-si, si a inceputu o noua vietia care o redica mai multu in pusetiunea ei politica si o inainta mai multu pre calea progresului decatu alte Natiuni in tempu de veacuri.

Fii benecuentata, mare dî nationala!

Tu ne-ai aretatu ce este *Natiunea Romana*; tu ne-ai facutu s'o vedemu vitéza, puternica, generósa, hotarita, — intr'unu cuventu mare, mare cá si seméntii'a de care se țiene, mare cá si stapênii lumei, din cari se cobóra.

Fii benecuentata; cà-ci tu aretându-ne ce este *Natiunea româna*, ne-ai datu o credinția nemarginita in viitoriulu ei.

Si credinția, acésta sânta taina a tuturoru fapteloru celoru mari, ne-a datu puterea se infruntamu si suferințiile si isbirile impregiurariloru, si lungele acceptari, si vointi'a celoru mai puternice stapênii ale lumei.

Dreptulu Natiunei române fu din acé'a dî stéu'a nostra indreptatoria.

Spre dens'a cautamu cu credinția, mergédu totu in-nainte, neclintiti la sguduirile impregiurariloru si la întórcerea sortiei.

Drépta si sigura este calea nóstra, cà-ci stéu'a ce ne indrépta totu mai stralucitu lúcesce, credinți'a ne face se pasímu lesne preste tóte pedecile si nu ne lasa se ne abatemu unu singuru minutu.

Fii benecuventata, dî de 11/23 Iuniu: tu ne facusi se vedemu ca Natiunea Romana nu numera jertfele, nu numera pedecile, nu numera ostirile dusímaniloru sei, spre a-si aperá dreptulu si onórea ei.

Suntu trei-dieci de ani, ostiri numeróse turcesci inaintáu spre Bucuresci, pentru a imnadusî revolutiunea nationala, care arsesse regulamentul organicu impusu de Rusi'a,*) care trebuiá neincungíuratu se aduca unirea Moldovei cu Munteni'a si se formeze in scurtu tempu o *Romania puternica si deplenu neaternatoria*.

Atunci *Poporulu Romanu* se adunà in graba din tóte partile in gîurulu capitalei țierei. La marginile Bucuresciloru cinci-dieci de mii de țierani, — adeca de acei adeverati Romani in gîurulu caror'a se mistuise putreditiunea fanariotica — grecésca — fóra de a-i atinge, — alergarà intru aperarea țierei lorú.

Mare anima de adeverati patrioti români batea in tóte pepturile!

Baionetele turcesci luciau acum in apropiarea Bucuresciloru. Unii din fruntasii orasiului stá la indoiala. Ce se faca? se se lupte, séu se se supue? Obiceiulu unei supuneri indelungate, inriurinti'a unei pareri audíte inca atunci din gur'a Domnului ca „acésta țiera este menita se fia in veci smerita“, amentirea inca próspeta a tramisiloru Sultanului (Imperatului turcescu), care venindu cu unu simplu firmanu (porunca domnésca), eráu primiti cu genunchii plecati de asié numitii boieri si se intorcéu ducându cu densii capulu Domniloru țierei, — tota acésta uriciosa domnire umilitoria sufliá inca bórea s'a ciumata si aruncá temerea si indoial'a in suflete.

Dara poporulu romanu, acelu poporu care gonitu si alungatu dela diregerea ursiteloru țierei, remasese neatinsu de stricatiunea de susu, se uità cu voinicie spre ostirile dusímane si deodata, cu unu cuventu, strigà:

„Lasati-ne si pâna de séra i-i si ingropamu“.

*) Nesce legi apesatorie pentru Romani.

Patriotismu, jertfire de senesi, vitejia, credinția, totu ce este mare, totu ce este sântu, erá cuprinsu in acestu strigátu volnicu alu Poporulului Românú.

Natiunea Romána se desvált in urma pe deplenu.

Dar' strigátulu ei pierdú in nedumerirea, in nehotarirea capetenieloru; poporulu lipsitú de arme, lipsitú de conducatori, nu potú face nemicu.

Remaserá inse pompierii,*) o mâna de omeni, mai eroi decatu toti eroii vechimei, cari infruntându tota puterea turcésca spalará in sangele loru onórea Romaniei si aretará lumei ce este Natiunea Romana.

Sfarmati, nimiciti sub numerulu inmiitu mai mare furá vitejii aperiatori ai patriei; dar' totusiú ei au fostu adeveratii invingatori.

De atunci Romani'a se redica intr'una: pre rendu dorințele nationale se implenira si astadi invingerea adeverátiloru invingatori dela Dealulu Spirei**) este recunoscuta de tota lumea: *Romani'a e un'a si deplenu neaternatoria.*

Cum ne-arú poté dara slabí astadi credinția dobândita in marele fapte ale anului 1848; candu vedemu ca nici un'a din aspiratiunile misicării nationale de atunci, n'a remasu nefaptuita in scurtulu tempu de treidăeci de ani; candu vedemu in luptatorii dela Griviti'a, Rahova si Smîrdan, atâtú de demni si de falnici urmasi ai eroiloru dela Dealulu Spirei!

Inainte dar' Románi, mari la sufletu in anulu 1878 cá si in anulu 1848; mari dupa cum ve-a aretatu strigátulu poporului la 1848, mari dupa cum ve-a aretatu jertf'a dela Dealulu Spirei.

Inainte Románi din Romani'a libera si neatêrnátoria!

Nu ve numerati dusimani, astadi cá si atunci, si totu cá si atunci dreptulu Natiunei române va triumfá si viitoriulu ve va benecuventá!

D. Romanulu.

*) Stingatori de focu in tempu de pace, detori a luá arm'a numai atunci candu însusiú orasiulu in care se afla, e atacatu de dusimani.

**) Se afla in Bucuresci.

Inceputulu si istori'a Romaniloru.

— *Tractatu, pentru poporul romanu, in forma de dialogu.* —

SÉR'A XXVIII.

Preotulu. In sér'a trecuta v'am promisú cã adi ve voiú povestí despre venirea Sasiloru in Ardealu.

Mai inainte de tote trebue se sciti cã locuitorii Ardealului din tîenuturile dintre Muresiu si Oltu, in bataiile cele indelungate cu Pacinatii si alte popora, se rariserá forte tare.

Regele unghurescu, Geiza II. pre la anulu 1141 si-a propusu a impopolá acestu tîenutu, — pentru scopulu acest'a a chiamatu aici pre Sasii de adi. Ei locuiau colo departe in Tîerile nemtîesci si prin Flandri'a.

Despre venirea Sasiloru in Ardealu suntu mai multe pareri. Unii, si inca scrietori Sasi, sustîenu urmatorele: Pre la anulu 1184 in Orasiulu Homlesiloru, care se aflá in Sacsoni'a inf. si se tîené de ducatulú Bruntzviki, s'au sporitu si inmultitu forte tare siorecii, asié catu orasienii se luara de unu gându cum aru poté scapa de ei, cã-ci acei'a le pustiá pomele, bucatele si tota averea. Sasii au tîenutu sfaturi dupa sfaturi cum se prapadésca siorecii. N'au ajunsu la nemica, Siorecii totu mai tare se inmultiau. Candu au fóstu Sasii in celu mai mare necasu, s'au aretatu intre ei Satan'a cu una dipla (violina, cetera). Satan'a s'a imbiatu cã pentru una suma ore-care elu i-va scapá de sioreci. Sasii au facutu legatura cu Satan'a promitiendu-i sum'a ceruta. In diu'a urmatoria si-a luatú Satan'a dipl'a, a inceputu a dice si toti siorecii i-a bagatu in riulu Visur séu Weser, care curge in apropierea orasiului. Dupa-ce a scapatu Satan'a pre Sasi de sioreci si-a cerutu resplat'a, éra Sasii, fiendu-cã ace'a era marisiora, n'au voiitu se-i-o dé. Acum Satan'a s'a maniatu reu, dara n'a disu nemica ci si-a propusu se-si resbune asupra loru. De ace'a odata, candu erau bétranii la baserica, a inceputu a dice cu dipl'a dealungulu orasiului si toti copii, dela patru pâna la douedieci de ani, au alergatu dupa elu. Éra elu i-a condusu in o prepastia mare, ce erá aproape de orasiu si de acolo, pre sub pamentu i-a totu adusu dupa sine pâna in Ardealu.*) Acést'a asertiune inse semêna mai multu a fabula de catu a adeveru.

*) Vedi Ó és Ujj Dacia pag. 121—122. — Petru Maioru pag. 166—167.

Mai adeverata se vede a fi parerea acelor'a cari sustieniu, că fiindu patri'a Sasiloru aproape de mare si fiindu mai diosu decatu tiermurii marei, marea le-a esundatu tier'a asia catu au trebuitu se iea lumea in capu, prin urmare le-a fostu forte bene venita invitarea regelui Geiza II., si parasindu-si tier'a, au venitu si s'au asiediatu aici in Ardealu in locurile in cari locuiescu astadi.

Cu venirea Sasiloru in Ardealu Romanii au suferitu daune forte insemnate, căci tienutulul acel'a erá posesiunea loru si ei o folosiau de pasiune pentru vitele loru.

Spre adeverirea acestei-a e de ajunsu a ne provocá la „Privilegiulu Andreianu“ datu Sasiloru la anulu 1224. Totu in acelu privilegiu se dice că in comitatulu Sibiului neme se nu cuteze a cumperá pamentu.*) Sasii n'au venitu de odata ci pre rōndu in Ardealu. Acést'a se vede dein tempulu zidirei deosebitelor cetati si orasie. Asia mai antaiu se vede ca au edificatu Mediasiulu la anulu 1146, Sebesiulu la anulu 1150, Sibiulu la anulu 1160. Mai tardiu Clusiulu la anulu 1170, Sighisior'a la anulu 1198, Orasci'a la anulu 1200, Brasiovulu la anulu 1203, Bistritia la anulu 1216.

Sasii suntu unu poporu harnicu, se ocupa cu maiestri'a, cu industria si economia; este poporu forte crutiatoriu si pucinu ospitalu. Orasiele si Satele loru suntu bene oranduite, curate si zidirile trainice; căci avendu preoti bene crescuti si bene platiti, i-invetia la tote. Dela Sasi potemu forte multu invetiá iubitiloru, căci ei 'si lucra pamentulu bene si agonisél'a o pastreza cu scumpatate, pre Sasu cu anevoie 'lu vei vedé in crisima, ma nece nu scie cum se platesce mesur'a de beutura in crisima.

Sasii si-invetia copii la scola, cá se fia dein ei omenii invetiati, éra cei mai saracuti, dupa ce si-au invetiatu copii a ceti, scrie si calculá, i-dau la maiestria. Uitative numai că prein tote tergurile veti vedé maiestri de Sasu, care cojocariu, care palarieru, unulu caltiunariu, altulu talpariu; altii suntu rotari, fauri, croitori, strugari si altele.

Dela Sasi potemu dara invetiá se-ne damu copii la scola se invetie carte éra dupa ace'a, cu deosebire, unde

*) „Szeben vármegyében pedig akarminemű földet pénzben senki vásárolni ne merészeljen.“ . . . apoi „Ezeknek felette az Oláhok erdejét egészen nekik (szászaknak) adjuk minden vízeivel egyetemben közönségesen, úgy hogy ők közönséges szabadsággal az Oláhoknak hasznokat vévén, onnan senkinek is szolgálni ne tartozanak.“ (Privilegiulu Andreianu).

suntu multi frati, se-i damu la maiestria, cá se nu fia siliti a impartí pucin'a mosíora remasa dupa noi si apoi numai a vegetá ma si a perí de fome.

Cugetati numai, unu parente are una mosía de 20 jugere si mai are si 6 copii; acesti 6 copii impartindu-se voru avé numai cate trei jugere si vre-o cati-va stângeni. Mai departe, fia-care dein cei 6 prunci are numai cate trei copii si impartiescu si acesti-a. Eca numai la a doua impartire va avé unulu fia-care numai cate unu jugeru. Precandu déca dein cei 6 frati vre-o patru se facéu maiestri, mosía remanea numai la doi, éra ceialalti si castigau pana dupa maiestria. Atunci de buna séma Romanii peste totu aru stá mai bene, aru fi mai respectati, càci averea de multe ori apasa in cumpana.

Suntu 737 de ani de candu au venitu Sasi in Ardealu si ei in totu tempulu acest'a s'au sustienutu cá poporu de sene statatoriu, legile tierei totu de-a-una au fostu cu bagare de séma la densii, si acést'a o au luptatu ei numai prein scientia, maiestria si industria, cari dein urma i-au pusu in stare materiale favorabile. University Library Cluj

Asia se facemu si noi Romanii déca voiimu se potemu traí bene si se avemu si noi cuventu la trebile tierei.

Dupa mortea regelui Geiza II. a urmata una neintielegere mare. Càci fiindu mai multi cari aveau dreptu la domnia, au inceputu a se certá, asia catu certele numai aveau capetu. Unulu se suiá pre tronu, celu alaltu-lu dá diosu, se baté frate cu frate, unchiu cu nepotu, veru cu veru, asia in catu faptele loru cele slabe nu se potu scrie fora a se desbracă omulu de tota omeni'a. Destulu cà neintielegeri au fostu.

Cá se vedeti totusi pâna unde-lu pote duce pre omu poft'a de domnia, ve voiu povestí numai una intemplare.

Regele Bela III. a ayutu doi fetiori, pre Emericu si Andreiu. Bela erá omu intieptu, de ace'a a facutu asia, cá dupa mortea lui se urmeze in scaunulu domniei Emericu, fiulu seu celu mai betranu, éra lui Andreiu i-a lasatu sume mari de bani, cá se adune cu ele ostasi si se se duca cu ele in contra Turciloru, cari ocupase locurile sante, acolo unde a patimitu mantuitoriulu lumei. Bel'a a moritu si fetiorii lui nu s'au tienutu de cele lasate de tatalu loru, ci Andreiu, cu banii lasati, a adunatu osti in contra fratelui seu si s'au

batutu pentru domnia. A invinsu celu mai mare. Mai tardiu s'au impacatu, inse numai la parere, căci Andreiu rîvniá dupa domnia cu ori ce pretiu.

Emericu a lasatu in domnia pre fiulu seu Ladislau III. si fiendu acest'a prea teneru de domnia, a lasatu de tutoru pre fratele seu Andreiu si unchiulu lui Ladislau. Dara Andreiu s'a cugetatu pre sine rege. Copilulu a fugitu cu mama sa in Austria, la principele Leopoldu. Aici apoi in scurtu a moritu,— se dice ca aru fi fostu inveninatu.

Acumu a ajunsu la domni'a, cea atatu de dorita, Andreiu II. Nu este iubitoru, péna care se pota descrie nacasulu si neintielegerea ce a fostu in tíera sub acestu domnitoriu.

Acest'a avea una muiere forte rea si iubia numai pre straini, éra pre patrioti i-departá de lînga cas'a regésca. Regele avea anima buna, inse fora picu de energia, omu nesocotitu, omu care nu éra in stare a amblá pre petiorele sale, unu papa-lapte si jumatate, unu lasa-me se te lasu, de ace'a in curêndu si-a pierdutu tota autoritatea inaintea supusiloru sei.

Victoruu. D'apoi si astfeliu de crai inca potu fi?

Preotulu. Inca da, pentru-ca fiulu de imperatu séu de craiu candu vene pre lume vine de imperatu seu craiu, dara ast'a fetulu mieu, este lucrulu loru! Destulu ca sierpoic'a de muiere s'a sciutu folosi de neghiobi'a barbatului si asia tote poroditiele de prein tíer'a nemtiésca le-a adusu in tíera cá se-le faca domni mari si avuti.

Asia a indemnatu pre barbatulu seu se puna pre unu frate alu ei — Berthold — de Metropolitu in un'a dein cele mai grase — Calocea — statiuni, de si fratele abia sciá cetí si scrie.

Paulu. Cum domne érta-me! déca adi nici dascalu nu-lu punu déca nu scie carte cum se cade, si apoi elu metropolitu, mai mare peste una multime de preoti, ma si peste Vladici. Ast'a eu nu-o potu cuprinde cu mentea mea.

Victoruu. Nu-ti sfarmá capulu prietine! n'ai auditu că éra frate cu craies'a? Apoi ce mai vréi? Nu te duce asia departe pâna la anii 1205—1235 candu nu erau atatia invetiati, uitate frate numai in giurulu nostru si apoi vei vedé că multi omeni invetiati suntu dati de-una parte si neghiobii se inganfa in posturi bune si grase. Nu vediusi pre fetiorulu lui badea Onutiu dein vale, elu a invetiatu

12 scole in C. a invetiatu si jusiurile, a fostu solga-birau in 6 ani si vediusi cum l'au datu afara dein domnia. Seau nu pricepi tu cà ast'a s'a intemplatu numai pentru ace'a ca e fetioriu lu badei Onuti, care inainte de ast'a cu 30—40 ani erá iobagiu, si acumu cum sar' poté cá fiulu lui se fia solga-birau.

Seau nu-ti aduci amente de domnulu celu bunu la care mergému noi pre tempulu nemtiloru, se ne faca dreptate, caci erá mare domnu, i-dice „Maria Ta“ si porta guleru de auru, acum tu-lu vedi totu mereu de cate ori de duci la Orasiu, cà nu are nece una deregatoria, càci fiendu romanu, a trebuitu se esa dein domnia se faca locu la altulu, care nece pre jumatate nu scí atát'a catu domnulu nostru. Apoi tu inca te miri cum a ajunsu unu frate de craiesa Vladica, pare ca toti vladicii suntu invetiati!

Preotulu. Cu atata nu s'a indestulitu regin'a ci a mai adusu unu pierde-véra de frate, pre care l'a fostu alungatu dein Germani'a, càci erá in prepusu cà aru fi luat parte la omorirea unui episcopu, — pre acest'a — Eckbert — inca l'a pusu in deregatorii avute. Inse Ddieu nu lasa pre omu nepedepsitu, totu pecatulu se pedepsece pre sine.

Una data candu erá dusu regele de acasa, mai multi deintre cei neindestuliti seau conjuratu asupr'a — si noptea au navalitu asupra ei si-o au omoritu, cá pre un'a, care a fostu caus'a la tote relele. Se dice ca fratele seu, metropolitulu, inca a fostu amestecat in omorulu ei.

Ioanu. Acum voru fi patitu reu fratii ei.

Preotulu. Ba nu. Càci indata dupa ce au aflatu de mortea ei s'au dusu la palatu si au culesu toti banisiori, cari i-au fostu adunatu bietulu rege pentru copii lui si nepotii loru, si cu acei'a s'au dusu — in lume.

Victoru. Pentru numele lui Ddieu unu Vladica si se fure*) si chiaru dela nepotii lui!

Preotulu. Lasati fetulu meu, cà totu omulu 'si va dá séma de faptele sale. Voru trebui se respunda odata in aintea scaunului judecatoriului celui prea dreptu.

Ve aduceti amente cà Andreiu a capetatu dela Tatalu seu bani multi cá se adune oste pentru a merge la locurile

*) Raicsányi Magy. Tört. Edit, 7. Budapesta 1873. pag. 81.

sante. După nenorocirea ce o avu s'a otaritu se se duca si se implinesca voi'a tatalui seu. S'a dusu. Inse n'a ispravitu nemica, ci dupa trei luni s'a intorsu acasa. Déca a venitu acasa atata a potutu spune ca s'a scaldatu in ap'a Iordanului, si alt'a nemica.

Inse pâna a fostu elu dusu, acasa s'a facutu una vrasba ne mai pomenita. Cei mari voiau a inghiti pre cei mici, éra Ismaelitii si Iudeii pre toti. Căci culegerea darei erá in man'a cestoru dein urma, ei aveau in posesiune tote bunurile statului, neme nu erá securu pre mane despre averea sa. Evreii intru atata storcea poporulu, catu multi ne mai avendu nemica si dedeau pruncii pentru detorii seau treceau la credintia jidovesca. Numai bunulu Ddieu scie cate au suferitu tier'a sub acestu rege molaticu si netrevnicu.

In midiloculu atatoru rele cei bene simtitori, au cercatu tote, au probatu tote numai cá se scota tier'a dein prepasti'a ce-o amentia. Tote au fostu indesiertu. Nu mai aveau decatu unu midilocu si acest'a erá arm'a. A inceputu dara a zîngáni si arm'a. Regele s'a spariatu si la anulu 1222 a adunatu dieta cá se multiamesca tier'a. In acésta dieta s'a facutu documentulu celu vestitu numitu „bul'a de auru.“

Acestu documentu respective privilegiu stá dein 31 paragrafi. Si intre altele cuprindea urmatoarele: Regele in totu anulu se tiena dieta, militi'a nu e detoria a urmá pre regele afara dein tiera; strainii se nu pota portá nece una deregatoria, numai cu invoirea tieriei, bunurile statului se nu dé in arânda ismailitiloru, ci numai patriotiloru, decimele se se platésca in naturale. Mai continea si alte scutintie pentru nobili, asia catu prein bul'a de auru toti nobilii s'au facutu craisiori peste mosiele loru. In paragrafulu dein urma se dicea că déca regele nu se va tiené de aceste hotarîri, nobilii se se pota scolá cu arma in contra lui.

Totu acestu rege a datu la anulu 1224 si Sasiloru dein Ardealu asia numitulu „privilegiu Andreianu“ despre care ve graii mai'nainte.

Victor. Intru adeveru ca slabu rege a fostu Andreiu, déca si-a datu elu puterea dein mana si s'a facutu unelt'a domniloru.

Preotulu. Si scutintiele aceste le-au folositu nobilii pâna la anulu 1848.

Tota tier'a s'a bucuratu candu au auditu de mortea lui, cu atatu mai vertosu, că avea unu fetioru forte de tréba dela care speráu forte multu supusii. — Despre acest'a de alta data.

Teodoru Petrisioru,
profesoriu.

Hor'a dela Griviti'a.

Fét'a lui Gazi-Osman,
Griviti'a pórtá-unu colanu,
Unu colanu totu de otielu . . .
Jóca fulgerii prin elu.
Alelei de l'asiũ luá,
Inapoi nu l'asiũ mai dá!

Mândr'a 'n cale mi-au esítu,
Doru 'n mine-au resaditu
Si de-o luna pân' acum
Resadítu me tiéne 'n drumu
Fá *) colanulu ti-oiu luá!
Si 'napoi nu l'oiu mai dá!

Puica scumpa de viteazu,
Nu m'aduce la necasu,
Că 'ntr'o dî m'oiu da prin focu
Si te-oiu prinde de mijlocu,
Ér' colanulu ti-oiu luá,
Si 'napoi nu l'oiu mai dá!

Tu esti vitia de pagânu
Eu sum vitia de Românú

Buna esti de *apucatu*
Dar' si eu bunu de *luptatu*,
Si colanulu ti-oiu luá
Inapoi nu l'oiu mai dá!

Fá deschide-mi senulu teu
Cátu 'su blându la graiulu meu,
Nu me face se te-acceptu
Si se dau cu tene peptu.
Peptu cu tene de voiu dá,
Díeu colanulu ti-oiu luá! . . .

Totu asié mări-amu graitu!
Intr'o dî m'amu rapedítu:
Si-amu pusu mân'a pe colanu
Si pe fét'a lui Osmanu.
Alelei! Grivitiã, fá,
Inapoi nu te-oiu mai dá!

V. Alecsandri.

Romanii din Turci'a.

(Vedi Cartea II. a. c.)

IX. *Scólele romane din Tulcea, si alte 20 in Dobrogea,*

Dupa ce sîedîni o luna de dile in monastirea Cocosiuu, unde gasii cea mai buna comoditate si tóte inlesnirile de a putea face o scóla romanésca intrensa pentru populatiunea cea multa de romani ce locuesce prin satele cele din prejurulu acelei monastiri, si pe unde nu este nici o scóla; si dupa ce tóte incercarile mele pentru a putea castigá invoirea calugariloru la acestu lucru bunu si de toti doritu, tóta ostenél'a dicu mi-a fostu zadarnica, că ei scóla in monastire nu primescu de locu; căci la ómenii ignoranti si reu naraviti, statulu pentru luminarea in folosulu lorú, scól'a, nu numai că n'are nici unu

*) Féta.

pretiu, dar inca si ideia acestui lucru este reu simtita si persecutata. Asia dar, din monastirea Cocosiu lu plecai la Tulcea, ne fiindu, departe de aici. La Tulcea ajunsu, gasii unu orasiu foarte frumosu si regulatu, unde omulu pôte afla tôte trebuintiosele, ca si la Galati. Locuitorii din Tulcea sunt: bulgari, greci, turci, romani, rusi, nemti, evrei si unguri, dar bulgarii sunt cei mai multi, pôte 1000 familii. Cercetandu eu orasiulu, mersei la biserica bulgarésca, care e mare, frumoasa, dar ce era mai frumosu, langa biserica, era o scola publica mare, frumoasa, clasele primari de baeti si de fete, si patru de gimnasiu. De aici mersei la biserica grecésca, care éra si era mare si frumoasa, dar scol'a cea mare pentru baeti si fete o impodobeau si mai multu. Asemenea tôte nationalitatile si-aveau scol'a pe langa biserica lor, rusii, nemtii, (catolicii si luteranii), si evreii au vr'o doue. In urma mersei si la biserica romanésca, Sf. Nicolae, biserica noue, cea mai frumoasa din tôte bisericile, nu numai din Tulcea, dar in tóta Dobrogea si Bulgaria, ar face fatia chiar si in Bucuresci; me bucurai, gasindu asia biserica frumoasa romanésca in Tulcea, dar me intristaiu din sufletu, potu dice, me rusinai, vedindu ca scola langa densa n'au ca si alte natiuni. Intrebaiu pe preoti, si de alti notabili romani, ca pentruce n'au scol'a, mi-respondura ca n'au eu ce platit pe invetiatoriu, de si numerulu locuitoriloru romani in Tulcea era de 450 familii, a caroru copii mergandu la bulgari unde invetia nu mai bulgaresce, si cu vreme si ei se diceau ca-su bulgari, si-pierdeau nationalitatea. Copii de romanu dicu, fara a ave scol'a lor, cresceau ca vitele, nimica, nici carte, nici vr'un mestesiugu invetiandu, si devenindu mari nu sunt buni de nimica, ajungu nu mai servi, ordinari altora, si acést'a nu mai din cauza ca n'au invetiatu pucina carte se citésca si se insemneze ce-va cu condeiulu.

Acést'a trista stare a Romaniloru din Tulcea, capital'a Dobrogei, vedindu, me pusei cu tôte puterile pe langa cei mai alesi ai natiunei, si multa consiliindu-i abia i putui indupleca, ca se primesca a-si face si ei scola, ca tóta lumea; cu multa greutate, dicu, abia i putui indupleca se-si faca scola, dar si acést'a, nu mai dupa ce mai antai le promisei, ca eu insumi voi fi profesorulu lor, si inca de o cam data, gratis, fara plata, fiind-ca ei dicu ca n'au fondu de unde se pota platit miculu salariu profesorulu. Eu de si in pozitiune destulu de critica, dar in sperantia ca lucrulu nu va remanea totu asia, primii si conditiunea acést'a, a servi fara leafa, apostolesce, pe de o parte, nu mai ca si scola romanésca in Tulcea se se incepa, pe de alta in sperantia, ca vom putea obtienea de la ministeriulu din Bucuresci o mica subventiune pentru sustienerea acelei scole. Scol'a nostra dar se deschise in 16 Augustu 1870, si incepù se functioneze bine. Eu acum despre deschiderea scolei din Tulcea raportandu ministeriulu, incepui se me rogu si insumi, si in numele comunitatii romane din Tulcea, in tôte partile, dovada sunt mai multe petitiuni venite si inregistrate la misteriu instrutiunei publice. Acelu ajutoru pentru scol'a din Tulcea ministrulu de atunci d. Tell, n'a voitu se-lu acordeze, dar scol'a odata deschisa, pe langa tôte lipsurile, a continuatu, si togmai acum este anulu (1876), dupa mai multe staruintie, d. actualu

ministru G. Chitiu, care se vede că e romanu nu numai din gura, ci mai mult din inima, bine voi a face acelei scóle romanesci din Tulcea o subventiune anuală, cu care se póta subsiste. Ba dupa incredintiarile ce le am, totu acestu bunu ministru bine voi a mai alocá in bugetulu statului si alte sume pentru scóle romane si carti, in Turcia. Eu acum, dupa deschiderea acestei scóle romane in Tulcea, fiindu pe acolo si prin prejuru de toti cunoscutu, si fiindu că prin acelu tîenutu sunt numai sate romanesci, romanii din cele mai multe comune, venindu la mine si-aretara dorinti'a de a avea si ei scóle pentru copii loru, si ei bucurosu vor dá cheltui'al'a ce se va cere pentru ea. ~~Acésta buna-vointia~~ a romanilor sateni cu bucurie vedindu-o, solicitaiu autorisatiunea de la bunulu de atunci pasia Ismal Beiu, pe care o si obtieniu, si asia elu in acésta functiune de direttore alu scóleloru romane din Dobrogea me confirmá in 13 Ianuarie 1871, dandu-mi unu Buiurulu in mana, de a putea calatori si a face scóle romane prin tóte comunele din Dobrogea, care ordinatione o impartasi si respectiviloru Caimacami (prefecti) din districte.

Eu acum armatu cu acésta putere, esii mai antaiu in districtulu Harsovei, unde bravulu nostru compatriotu Nicolae Czirca de aici mi-dete multu ajutoru in functiunea mea, si unde facui 6 scóle in 6 comune romane. De la Harsova trecui in districtulu Macinului, unde organisaiu 12 scóle in 12 comune romane, in Isaccea si in Niculitelu, unde se face vinulu celu bunu, peste totu, 21 scóle, si asi fi pututu infiintiá si mai multe, potu se dicu, in tóte 72 de comune romane din Dobrogea, daca nu mi-ar fi lipsitu càrtile didactice (Abecedarele) pentru copii, din care carti nu mai atunci, pentru acele 21 scóle aveam trebuintia de vr'o 2500—3000 esemplare, càci toti nouii institutori, càrtile pentru copii din scól'a loru, le cereau nu mai de la mine, si eu nu le puteam dá, càci nu le aveam, si pe acolo càrti nu se gasescu, nefiindu nici tipografii nici librarii. Acésta lipsa de carti scolastice me sili se incetezu din frumós'a mea intreprindere de a fondá scóle nationale romane printre fratii romani din Turcia, respective din Dobrogea, cari n'au mai avutu nici o data scóle pentru copii loru, si din nenorocire, pe acolo nici astadi n'au. Acei buni romani si astadi striga si ferbinte se róga, ca Ddieu si romanii cei buni, cari dispunu de acésta putere; se le trimita unu barbatu, omu de scóla, sub titlu de directoru, inspectoru, revizoru, séu ori cum se va chieamá, carele prin satele loru romane din Dobrogea se le organizeze scóle comunale pentru copii loru, càci ei asemenea omu n'au, nici lu-potu avea, si fara de scóle ei, bietii, pieru si se prepadescu astadi, candu tóta lumea inaintéza spre fericire, nu mai prin luminare si desteptare, care vine nu mai din scóle.

Nu me indoiescu, cà tóte aceste descrieri si deslusiri ale romaniloru din Dobrogea pe largu si lamuritu facandu-le eu, unde am aretatu list'a de numerulu cu numele comunelor romane, precum si sum'a locuitoriloru din fie-care comuna, ba si scólele, pe unde sunt infiintiate, in tocmai dupa cum domnulu Ivanov a doritu si a pretinsu, dicu, nu me indoescu cà dumnealui acum incredintiandu-se de acestu adeveru, si-va esprimá deplin'a sa satisfactiune

despre acést'a si nu se va mai indoí de esistenti'a romaniloru din Dobrogea, dupa cum se esprima prin epistol'a sa din 12 Iuliu a. c. provocandu-me ca eu acést'a se o demonstrezu, alt-felu d-lui si cu confratii sei nu primescu, ca in Dobrogea si in Bulgaria se existe romani, ci numai bulgari.

Prof. Nifonu Balasiescu.

Sotii betivi.

(Hora poporala din Bucovin'a).

Frundia verde de-alfioriu
Mi-i barbatulu beutoriu,
La tota crâsim'a-i detoriu
Si la lucru n'are sporiu.
A avutu unu bietu cojocu
L'a pusu la crâsima zalogu;
Si-a-avutu unu comanacu
L'a pusu la crâsima 'n dulapu;
Si-avea o biata bonditia
Si-a dus'o la crâsimaritia.
Pe-o fliusica de pelinitia.
Seraculu barbatulu meu!
De candu bé la fagadeu
De-atunci i sumanulu reu;
De candu bé la crâsima 'n dealu
De-atunci i sumanulu raru.

Seraca femeí'a mea!
De candu siede 'n crâsima-a bea
De-atunci i camesi'a rea;
De candu bea la crâsima 'n lunca
De-atunci i camesi'a rupta.
Faci barbate blastemate,
Câ tu nu-mi esti cu dreptate!
Déca tu m'ai fi batutu
Gazdoia m'ai fi facutu.
Déca me bateai pe mene
Ar' fi fostu altu omu din tene.
Pune funi'a se se moie
Si me bate se me doie
Ca-i face buna gazdoie!

S. Fl. Marian.

Insemnari folositorie.

Untulu rîncedu se va intogmi, de 'lu vei frâmênta bine in lapte dulce própsetu, — apoi in apă rece, — sau ca: spală bine untulu si 'lu framentă cu apă de varu.

Medicina contra urdinarei (diarea). Ferbe căm doue linguri afine (*Vaccinium*) intr'o litra de apa si bea fertura.

Cea mai noua medicina contra ciumei sau bólei orientali (marhavész) la vite. Se ie 1 parte acreala sau acidu de sare cu 3 parti de apă, — dă din asta micstura la vit'a bolnavă, în tóta óra 2 linguri de mancatu, pônă va urma urdinatulu.

Negréla buna de scrisu. Scórtia de castaniu fértă cu vitriolu cristalisatu verde (*zöldgálicz*) da cea mai frumósa tinta négra.

Cleiu pentru sticle (iegi). Solvéza sau topesce in 6 deca-grami cloroforin, 8 deca-grami răsina (mézga) sau gumi; adauge la asta 1½ deca-grami răsina de mastix, lasa acésta micstura o septamana in vasu astupatu, — si cleiulu e gata.

Cleiu prin care obiecte de feru se potu cleii in pétra. Mesteca $\frac{1}{2}$ chilo de răsături de feru cu 3 chilo de gipsu, — (fösz); prafulu cascigatu Țu subtie cu apă. Acestu cleiu se usca förte iute.

Cleiu pentru porcelanu si sticla, — dupa Elsner. Mesteca bine 4 deca-grami scortia de ostrigă arsă si sfărmată măruntu, 2 deca-grami gumi arabicu asemenea sfărmatu; acestea prafuri se mestecă apoi cu gălbînusiu de ou de papu, — cu acest'a se lipescu obiectele crepate, — se léga strinsu la olalta, — si in caldura moderata se usca.

Cleiu pentru lemne si caramidi. Se mesteca bine 2 chilo carbuni de lemn si $1\frac{1}{2}$ chilo de varu stinsu bine; acestea le frământă de aluatu cu păcură sau cătranu de carbuni de pétra. — Acestu cleiu se folosesc caldu.

Cleiu pentru sticla (la feresti si alte asemenea se folosesc). In oleu de inu mesteca atăta creta până se face din trânsa aluatu, — acest'a atăta debue framântatu până va fi elasticu si nu se sfarma mai multu.

Cleiu pentru sticla, porcelanu — si vasă de lutu. Sfarmă maruntu varu pröspetu nestinsu, mesteca-lu cu brînză pröspetă si cu albusiu de ou de papu. Acestu cleiu förte iute si intaresce.

Tintă négra de cancelarie. 16 loti gogósie (bóbe de stejaru, — gubacs) si 16 deca-grami de fernambucu (berszenyfa) sfarmate bine se ferbu in 6 chilo apă, până va scadea la 3 chilo, apoi se störce prin postavu. Separatuse disolve éra in $\frac{3}{4}$ chilo apă, 4 chilo vitriolu verde ordinariu (zöld galicz), 4 deca-grami vitriolu de arama, 12 deca-grami gumi arabicu si 4 deca-grami zacharu galbîn; acésta solutie pe lângă amestecarea continuă acelei prime o amestecă cu ace'a, — lase-o 24 óre la olaltă, — apoi o störce prin tr'unu clopu de filtiu.

Tintă négra — care se póte folosi si de decopiatu. Ferbe in $\frac{1}{2}$ chilo apă $\frac{1}{2}$ chilo otíétu, — 4 deca-grami de gogósie de stegiaru sfarmate duru, 4 deca-grami estrasu de fernambucu vînétu, — 2 deca-grami catechu de bengal (bengál catechut), lasă se férbă bine la olalta. Dupa acestea topescu in 16 deca-grami apă 10 deca-grami vitriolu verde si 2 deca-grami pétra acrá, acestea apoi le mesteca cu celea de mai susu, pune acuma încă odata tóta micstura la focu si până ferbe, pune la dënsa 1 daca-gramu carminu de indigo, 3 deca-grami gumi arabicu si 6 deca-grami zacharu albu.

Tintă carmina. 12 gramu carminu curatu mesteca cu 32 deca-grami spiritu de salamiă, lasele se se incaldiască in aburi (vizfördöben) asia inse ca fluiditatea se nu férbă, — după ace'a pune la dëns'a 16 gramu gumi arabicu, si tint'a se póte folosi.

A departă furnicele dela pomi. Gată apă tare de sapunu, cu acést'a stropescu respective uda acelea locuri unde umbla furnicele, — sau trupina pomiloru.

Unele si Altele.

Canteculu gintei latine, care impodobesce faci'a cea de ântâi a cartiei acêstei'a, este acelu Cantecu minunatu prin care încoronatulu poetu romanu *Vasilie Alecsandri* câscigà invingere asupr'a celoru mai distinsi poeti de semântia latina — romani, francesi, italieni, spanioli. Invingerea acêst'a l'au redicatu pre densulu la înaltîmea cea mai mare la care se pote redicá unu poetu, — dar' ea au redicatu si pre insusiu poporul romanu, aretându-lu harnicu de lupta si invingere nu numai pre campulu bataieloru ei si pre celu alu scientieloru si arteloru. Traiesca Poporul romanu si încoronatulu lui poetu : *Vasilie Alecsandri* ! Traiesca întréga Gintea latina !

Basarabi'a o au rapitu Muscanii ! Adunatur'a de poporu care fora de ajutoriulu ostririloru române trebuiá se fuga rusínata dein-aintea armeloru turcesci, a fostu si acum cá si in trecutu : *vicléna, instelatoria, mincinoso si rapitoria* ! Nicí cuventulu de onóre, nicí contractulu de invoire, nicí cugetulu de dreptate, nemicu, nemicu nu au fostu in stare se impiedece pre Muscani in poft'a loru de rapire. Ei au rapitu dela Romanii socii de lupta ai loru, un'a dintre celea mai frumóse bucate de pamentu ; — au sfasiatu si trunchiatu trupulu tiei, care i-i primise cu atat'a caldura si i-i tienù cu atat'a îngrigîre. Domnedíeu se le platésca dupa vrednici'a faptei loru telharesci.

Associatiunea transilvana pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu care a datu si pâna acum atatia barbati luminati Natiunei romane, crescîndu mai multi fii de ai poporului romanu pre la scolele mai inalte, — 'si va tiené *adunarea generale* de estuanu in Simleulu—Silvaniei in 4 si 5 augustu st. n.

Pace. Adunarea alesiloru imperatieloru europene intr'unite la Berlinu in 1/13 iuniu prin svaturile s'ale de o luna in urma pusé capetu versariloru de sange din Resaritu sfasiandu in bucati pamentulu Turciei si impartindu cate o bucata din acel'a intre Austro-Ungari'a, Angli'a, Rusi'a, Serbi'a si Montenegro. Franci'a inea fú imbiata cu o bucata din tier'a Turcului, dar' nu voi a primi. Turci'a europeana asiédara e inghitita mai de totu ; si acum domnirea ei se intinde numai in gîrulu Constantinopolului (Tiarigradului) si in Asi'a, — care domnire s'a indetoritu Angli'a a i-o aperá incontra ori-carei navaliri din afora. — Austro-Ungari'a a capetatu Bosni'a si Hertiegovin'a ; si cu ele impreuna preste 1½ milionu de poporu vicleanu si telharosu cá si Muscanulu, cu care 'su de o vitia.

Romani'a s'a facutu stapêna preste o vechia parte intregitoria a s'a, capetandu Dobrogea cu o sfasia din Bulgari'a.

Alegerile de deputati la diet'a Ungariei voru fi in 5—15 augustu st. n. a. c. **Celu mai betranu omu din lume** a muritu in dilele acestea. Numele lui erá Florianu Weismutt. A traitu 148 de ani, luptandu-se cu multe lipse si neajunsuri ; dar' bolnavu n'a fostu nici odata. La prohodulu lui au luat parte doi fii ai sei trecuti preste 100 de ani, 16 nepoti si 43 stranepoti.

Siahulu (Domnulu) Persiei a cercetatu Vien'a in dilele acestea ; si a fostu forte multiamitu de primirea caldurósa in care a fostu impartasitu din partea aloru nostri.

Proprietariu, Editoru si Redactoru respundietoriu :

Niculae F. Negrutin, in Gherl'a.

Tipografi'a Eredei lui Georgiu de Closius, in Sabiiu.